

LISTEK.

Ob smrti dr. Jan. Ev. Kreka. Ob njegovi nepričakovani smrti se vprašujem: Kaj izgublja slovenski narod, kaj izgublja jugoslovanstvo ž njim?

Dr. Janez Krek je bil znanstvenik, ki se je pečal zlasti s socialnim vprašanjem. Bil je med prvimi našimi socijologi, prvimi po času in pomenu. Iz njegovega „Socijalizma“ smo se učili vsi, ki smo hoteli v slovenskem jeziku črpati pouka o socialnem vprašanju, učili sebe in druge. V njegovi zadnji študiji o Slovencih, izdani v vojnem času za nemško javnost v zbirki „Schriften zum Verständnis der Völker“, je klasično poglavje o slovenski literaturi. Somišljenik ali nesomišljenik je moral ceniti v njem izredno umsko veličino.

A dr. Krek ni bil samó teoretik, marveč tudi praktik, organizator. In tu prihaja do besede druga njegova veličina: poleg uma tudi čut, poleg glavé tudi srcé. Oboje je potrebno, a odločilnejše za človeško blaginjo je drugo. Svoje teoretično znanje je uveljavljal vedno in povsod nesebično, požrtvovalno. Imel je socialna načela za to, da jih je uresničeval, zlasti z združništvem.

Idejna podlaga vsemu njegovemu socialnemu delu, teoretičnemu in praktičnemu, je bilo verstvo v obliki katoliške konfesije. In kako je pojmoval verstvo? V mislih imam njegovo izjavo iz najnovejšega časa: „Še vedno ostane neizpodbitno resnična beseda sv. Jakoba, da se kaže prava pobožnost, prava religija v dejanski ljubezni do vdov in sirot . . . Gostija na zemlji mora imeti prostora za vse“. (Dom in Svet, 1917, zv. 1–2, str. 6). Ker je takó pojmoval versko prakso, zató je poudarjal srčno kulturo zoper „brutalno sebičnost, sirovi napuh, peklenko brezobzirnost nasproti trpljenju, umiranju, nad potoki solzâ in krvi“; zató je nastopal proti kapitalizmu in zahteval ločitev cerkve od države, da more služiti verstvo samó svojemu lastnemu namenu proti mogotcem tega sveta: samó pravici in resnici, kreposti in ljubezni.

Bil je politik velike koncepcije, po mišljenju in čustvovanju demokrat. Pri tem mu ni ušlo spoznanje, da ima „politični boj tudi koruptivne kali v sebi“ (l. c., str. 7). In vsem, ki smo poznali njegovo osebo in njegovo delo, je bilo žal, ako se je tu in tam udal vplivu svoje okolice, dasi je sicer stal visoko nad njo. Zmagala sta pa v njem bistri razum in čuteče srcé. Začel je delo očiščevanja, ki čaka tudi drugih slovenskih strank; zakaj vsi stojimo pred vprašanjem: Ali smo in koliko smo sami sokrivi, oziroma smo sami sodelovali pri neizmerni nesreči, ki je s svetovno vojno zadela Slovence in Jugoslovane? Kre, Jani

Dr. Janez Krek je legel v grob v trenutku, ko je s titansko silo svojega duhá in srcá nastopal za narodno svobodo Slovencev, Hrvatov in Srbov. Sam se je očistil v ognju te ideje in zahteval to tudi od drugih: postal je poosobljenje narodne edinosti v boju za narodno svobodo. Bil je izmed najboljših mož slovenstva in jugoslovanstva: znanstvenik, organizator in politik-demokrat, velik v nesebičnem delu, eden izmed onih, s katerimi bi se dal dvigniti svet s tečajev . . .

Dr. Drag. Lončar.

Die nationale Abgranzung in Süden. Ein Beitrag zur Realisierung der Selbstbestimmung der Völker Österreich-Ungarns. Von einem Südslaven. Cena 1 K 20 v. Zagreb 1917. — Na 40 straneh te brošure razpravlja neimenovani slo-

venski publicist o konkretni uresničitvi naše narodne samostojnosti, ki jo je državno-pravno izrekla znana deklaracija dunajskega Jugoslovanskega kluba. Govori o obeh principih narodne avtonomije, o katerih se danes razpravlja v avstrijski javnosti: o teritorijalnem in osebnem. Nemški publicist in avstrijski državni socialistični poslanec dr. R. Renner (Springer) se z vso vnetostjo poteguje za nekakšno kulturno avtonomistično razrešitev avstrijskega narodnostnega problema, ki bi slonela na osebni samodoločbi glede narodne pripadnosti. Njegov državno-pravni sistem, ki se ne omejuje na teritorij, bi se izražal predvsem v šolstvu. Ideja ni več nova. Že ko so si avstrijski soc. demokrati ustvarjali svoj narodnostni, takoimenovani „brnski program“, so se posamezniki navduševali za to Renner-Springerjevo idejo, ki se omejuje na avstrijsko državno polovico. Brez dvoma — ako bi bila avstrijska država pred vojno in brez nje izvedla narodno avtonomijo po Rennerjevih načelih, bi se čutili avstrijski Slovani srečne. Danes se slovanski narodi ne morejo zadovoljiti s tako zgolj „kulturno“ avtonomijo, temveč hočejo v svoji domačiji sami gospodariti, ne le v šolskih, temveč v narodnih in javno-pravnih zadevah. Jugoslovanski narodi streme po svoji jugoslovanski, Čehi in Slovaki po češko-slovaški državi. Državi pa je treba teritorija, zakaj država ne more viseti v zraku in živeti od osebne samovoljnosti. Brošura dokazuje prvič, da bi bila narodna avtonomija po Rennerjevem načelu — polovična, drugič, da je tudi tehnično-upravno neizvedljiva. Dr. Renner je za svoje načelo pridobil večino nemško-avstrijske socialne demokracije, ki se je tudi v svoji spomenici za štokholmsko konferenco izrekla v njegovem zmislu. To svoje stališče utemeljuje na tale čudni način: „Nejasno je razlikovanje med pojmi narod in narodnost. Ako razumemo pod pojmom „narod“ v zmislu romanske jezikovne rabe „državno ljudstvo“, potem pomeni „pravica samoodločevanja narodov“ svoboda in neodvisnost obstoječih držav.“ — „Narodnost“ je primeroma mlad, še nerazbisten pojem v nemški in ogrski sociološki šoli. Brošura se odločno izreka za teritorijalno oddelitev jugoslovanskega ozemlja in navaja načela, po katerih bi se nam bilo ravnati ob razdelitvi.

Kako si mislimo jugoslovansko državo urejeno na znotraj, o tem brošura molči. Le uvodoma se mimogrede dotakne jezikovnega vprašanja, rekoč, da bodi slovenski knjižni jezik enakopraven s srbsko-hrvatskim. To je nekak migljaj, ki potrebuje razjasnitve. Vprašanje stoji pred nami: ali smo narod ali nismo. Slovenci nismo narod v državnem pomenu. Če upoštevamo dejanski državno-pravni položaj Hrvatov, tudi njih ne moremo prištevati med državotvorce. Edini državni narod med Jugoslovani — ako izvzamemo Bolgare — so Srbi. Če smo Slovenci in Hrvati zgolj „narodnost“, potem bi se naš pravni položaj tudi v bodoči Jugoslaviji bistveno ne izpremenil: Srbi bi bili vodilna skupina v državi. Zato ni nikoli dovolj poudarjano, da smo Slovenci narod, že od Trubarja dalje, ki ima svoje narodne interese in svojo narodno psiho. Na stremimo torej za tem, da se kot sociološka enota utopimo v Jugoslovanstvu, temveč za tem, da se politično ujedini s Hrvati in Srbi. Za to ujedinenje pa potrebujemo teritorijalno ograničene države. V tem pogledu se povsem strinjamo z izjavo češko-slovanske socialne demokracije: Vsaka pravica obvisi v zraku, če se ne opre na resnično gospodarsko in politično moč. V doslednosti načela popolne demokracije in samoodločbe sleharnega naroda je nujno, da se podeli vsakemu narodu (narodnosti) pravica, da se ujedini v samostojno celoto, opremljeno z vsemi pridevki popolne, državne neodvisnosti.

Rennerjeva domislica nas ne more zadovoljiti, ker bi nas ovirala tudi v našem gospodarskem razmahu. Pozabiti ne smemo, da smo med narodi pravi proletarci.

Če je bil že doslej narodni boj v Avstriji predvsem političen boj, ki je koruptivno posegal v vso državno upravo, je jasno dovolj, da bi bila narodna avtonomija, ki bi slonela na osebni samoodločbi, plen političkih bojev, v katerih zmaguje gospodarsko jačji. Germanizatorične tendence bi dobile novo, silnejšo hrano in usoda koroških Slovencev bi se razpotegnila do morja in Kulpe. Sicer pa resni socijologi dvomijo, da bi se avstrijski narodnostni problem dal rešiti po Rennerjevem vzorcu. Prvi sedaj živečih marksistov, Karl Kautsky, pravi: *Kein Zweifel, ein Österreich, nach Rennerschem Muster eingerichtet, wäre ein ebenso lachendes Gemeinwesen wie ein Fouriersches Phalanstère (Die Vereinigten Staaten Mitteleuropas, Stuttgart 1916).*

Pri zamotanih avstrijskih razmerah teritorialna oddelitev ni lahka. Brošura se obširno bavi s tem problemom, ki je posebno na Koroškem in Štajerskem težak. Načela nam poda, ne izpove pa našega socijološko-pravnega principa. Škoda, da ne nudi več statistične snovi, da ne razloži učinkov socijalnega razvoja in prezre udarce, ki nam jih je v narodnem pogledu zadal kapitalistično-gospodarski razvoj v industrijskih deželah, kakor sta Koroška in Štajerska. Germanizatorična državna in deželna uprava bi se nikoli ne mogla ponašati s takimi kolosalnimi uspehi, da je ni podprl razmah nemškega kapitalizma. Tujerodna industrija, ki se je razpredla po naši zemlji, je našo narodno-gospodarsko strukturo docela preobrazila. Otočki z nemško industrijo, z nemškimi izučeni delavci, uradniki in trgovci so se naglo razmnožili, udarili so svoj narodni pečat doslej slovenskemu okraju. Slovenski okoličani so se v tujčevi službi podredili tuji kulturi. Ne zgolj gmotno, tudi narodno in kulturno jih je podjarmil tuji mož — kapitalist. Statistika, ki je v Avstriji poznala zgolj občevalni jezik, ki se je ravnal po lastniku nove produkcije, je v nekaj desetletjih z lahkoto spremenila slovenske okraje v nemške. Ta razdiralni proces, ki ga je državna uprava pospeševala z vsemi svojimi mnogostranskimi sredstvi, je imel velike uspehe, občutno nam je rezal v narodno telo, po naši grudi je povlekel tenko plast tuje industrijske kulture. Zato pri svojih teritorialnih zahtevah ne moremo sprejeti rezultatov uradnih statistik, potvore dejanstvenosti, temveč moramo na drugačen način ugotoviti dejanski položaj. V vseh primerih se moramo načelno izreči za prirodno pravo. Historično pravo moramo načelno zavreči; v njem vidimo zgolj krivice, ki so se nam delile in se nam še vedno dele.

Brošura ugotavlja naslednja načela za delitev teritorija: Po kmetih odloča narodna pripadnost produktivnih stanov, torej predvsem delavstva in kmetiškega ljudstva. Izvzeti je uradnike, posredovalne poklice in parasite. Maso je treba opuziti umetne in prisiljene navlake; opuzena bo sama pokazala, kam spada. Glede mest in trgov pade odločitev po okraju, kateremu so upravno, gospodarsko, kulturno središče. Od vse statistike je upoštevati zgolj starejšo, zlasti Czoernigovo iz let 1844. in 1857.

Pripomniti je, da geografične težkoče, v kolikor prihajajo v poštev, v brošuri niso omenjene. Vsekakor pa je brošura važen dokument naše dobe in želeli bi bilo, da bi ji sledilo še več aktualnih spisov v slovenščini, ker je naš knjižni trg v tem pogledu skoraj prazen. Zato, da bi zbudile širše ljudske plasti in jih dovedle do globljega razmišljanja.

Abditus.

Gustave Flaubert, Tri povesti. Poslovenil Oton Župančič. Izdala in založila „Omladina“. V Ljubljani 1917. Str. 146. — Flaubert sodi med romantično in na-